

Ante Trstenjak v Pragi

Slovenski študent likovne umetnosti Ante Trstenjak je leta 1920 iz Zagreba prišel na praško likovno akademijo študirat slikarstvo. To je bilo leto, v katerem se je Praga začela naglo spreminjati; sprejeli so nov zakon o ustanovitvi »Velike Prage«, v kateri so se številne prej samostojne vasi pridružile obstoječim praškim okrožjem in četrtim. Leta 1922 je Kraljevo mesto Praga postalo glavno mesto Praga. Podeželsko mesto se je počasi spreminjalo v veliko mesto, širitev pa je spremljala arhitekturna preobrazba. Institucije nove češkoslovaške države so potrebovale nove reprezentativne stavbe, zato so postavili veličastne zgradbe, zgrajene v slogu »nacionalnega dekorativizma« – češkega art décoja. Nedaleč od Nerudove ulice, kjer je Trstenjak med študijem živel z Božidarjem Jakcem (1899–1989),¹ je Jože Plečnik (1872–1957) sodeloval pri prenovi praškega gradu.

Obdobje, v katerem je Trstenjak bival v Pragi, ni predstavljalo le časa gradbenega razcveta, temveč tudi socialnih nemirov. Mestno obrobje je bilo obdano z »rdečim pasom«,² obročem začasnih kolonij in revnih delavskih četrti. Socialna vprašanja in revolucionarni upi, ki so spremljali rojstvo nove države, so decembra 1920 privedli do splošne stavke in njenega nasilnega zatrtja. V Pragi je komunistična partija, zlasti med mladimi, postala zelo priljubljena, mladi radikalni umetniki, kot so Vítězslav Nezval, Karel Teige in Jaroslav Seifert, pa so se združili v avantgardno združenje Devětsil. Družbene napetosti so spremljale nacionalistične napetosti. V Pragi so se zmagoslavni češki nacionalisti spopadli s pripadniki majhne, a kulturno pomembne nemško govoreče skupnosti. V Pragi je živela tudi največja judovska skupnost na Češkoslovaškem, kljub nepomirljivim nacionalističnim nestrpnostim pa so praško družbo in njene umetniške kroge sestavljali ljudje, ki so priznavali mešanje različnih nacionalnih identitet ter govorili in ustvarjali v več jezikih.³ V tem kulturnem »talilnem loncu« so v dvajsetih letih prejšnjega stoletja vzklili številni jazzovski klubi in bari. Čeprav se je Trstenjak sprva spopadal z lastnimi eksistenčnimi težavami, je praško kulturno življenje močno vplivalo nanj.

---

¹ Maja VETRIH, *Ante Trstenjak. Akademski slikar – življenje in delo*, Murska Sobota 1998, str. 16.

² Bohumil MELICHAR, *Rudá Praha. O příčinách volební úspěšnosti KSČ*. Diplomová práce: FF UK, Praga 2017, str. 147.

³ Ines KOELTZCH, *Praha rozdělená i sdílená. Česko-německo-židovské vztahy 1918–1938*, Praga 2015.

Kulturno okolje Prage so oblikovali tudi številni tujci. V tem obdobju je bilo za Češkoslovaško ključno, da je vzpostavila in spodbujala odnose z nekaterimi tujimi državami. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila ena prvih držav, s katerimi je Češkoslovaška vzpostavila diplomatske odnose.⁴ A češko-slovenski odnosi in kulturna izmenjava so se razvili že dolgo pred ustanovitvijo samostojne Češkoslovaške.⁵ Tako češka kot slovenska nacionalistična gibanja so se opredeljevala proti prevladujoči nemškojezični kulturi in lastnemu manjšinskemu položaju v Cislajtaciji – zahodnem delu Avstro-Ogrske.

V 19. stoletju je veliko slovenskih študentov sledilo vabilu na študij v Prago, kjer jih je odločno podpiral Jan Václav Lego (1833–1906), ustanovitelj Češko-slovenskega kluba, ki si je vse življenje prizadeval za kulturno zблиževanje obeh narodov.⁶ Število slovenskih študentov v Pragi, usmerjenih v humanistične, tehnične in umetniške študije, se je zlasti proti koncu 19. in na začetku 20. stoletja stalno povečevalo, saj so zanje uredili štipendije.⁷ Od konca 19. stoletja do prve svetovne vojne je na Akademiji za likovno umetnost v Pragi študiralo več Slovencev, med njimi Josip Germ (1869–1950), Ivan Vavpotič (1877–1943) in bodoči član Društva likovnih umetnikov Mánes Fran Tratnik (1881–1957).⁸

V času prve Češkoslovaške republike je Praga postala še bolj privlačna za slovenske študente umetnosti. Vendar so bili življenjski stroški tako visoki, da so brez štipendij in drugih oblik podpore tam zelo težko preživeli. Tudi Trstenjak je sprva živel v izredno skromnih razmerah s svojim sošolcem z akademije Stanetom Cudermanom (1895–1946). Pozneje se je za tri leta preselil v Nerudovo ulico k prijatelju ter bodočemu uspešnemu slikarju in grafiku Božidarju Jakcu. Imel je srečo, saj dobrohotni najemodajalki ni rabil plačevati visoke najemnine.⁹ Zaradi težkih razmer, v katerih so morali živeti številni študenti, so ustanovili Klub južnoslovanskih študentov Akademije za likovno umetnost. Njegov statut so sprejeli 20. oktobra 1921. Klub, ki mu je nekaj časa predsedoval Trstenjak, je svojim članom poleg materialne pomoči zagotavljal tudi organizacijo predavanj, pridobivanje knjig in znanstvenih revij ter prirejanje razstav. Prav na prvi od razstav kluba je imel Trstenjak priložnost

---

⁴ Jan JAROŠ, *Budovy zastupitelských úřadů ČSR v meziválečném období; strategie jejich výběru a získávání*, Praga 2006, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, str. 8.

⁵ František JORDÁN, *Češi a Slovinci v 19. a na začátku 20. století (jejich vztahy veřejné a politické)*, v: František HEJL (ed.), *Otázky dějin střední a východní Evropy*, Brno 1971, str. 263.

⁶ Prav tam, str. 281–282.

⁷ Prav tam, str. 282.

⁸ Lenka PRCHALOVÁ, *Slovinští výtvarní umělci u nás (1850–1950)*. Brno 2006. Masaryk University, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, str. 72–76.

⁹ Maja VETRIH, op. cit., str. 16.

predstaviti sedemnajst lastnih umetniških del. Tam sta svoja dela razstavljala tudi Ivan Kos (1895–1981) in Jaro Hilbert (1897–1995).¹⁰ Vse omenjene slovenske sošolce je v svojem ateljeju učil češko-nemški umetnik Franz Thiele (1868–1945). Trstenjak je k njemu prišel od uglednega umetnika, naturalista in dekorativnega slikarja Vojtěcha Hynaisa (1854–1925). Hynais je pripadal generaciji znanih, narodno usmerjenih umetnikov, vendar je njegovo delo v tistem času že veljalo za zastarelo in Trstenjak ni užival svobode, ki jo je potreboval za ustvarjanje svoje umetnosti.¹¹ Trstenjakovo mnenje o formalnem izobraževanju je pravzaprav dobro razvidno iz njegovega pisma, ki ga je naslovil na svoje dekline iz Prage, Eugenie Heřmanovo: »Šola ne pomeni vsega – nemogoče se je učiti, če ni prvine; če pa obstaja, jo moram skušati gojiti – to si prizadeva, vsaj tako mislim, vsakdo, ki z umetnostjo misli resno.«¹²

Trstenjak je v več svojih delih upodobil praške ulice in spomenike, navdih pa je dobil pri akvarelu Willi Nowaka *Praga* iz leta 1920. Leta 1923 je naslikal *Pogled na Prago s Hradčanov, Praga v maju* in druge.¹³ Ob vedutih in mestnih krajinah je slikal tudi portrete. Leta 1922 je ustvaril dva avtoportreta in portret svojega kolega z akademije Jara Hilberta. Istega leta je naslikal akvarel moškega z naslovom *Zamišljeni*. V njegovem diplomskem delu, *Utopljen*, je viden vpliv ekspresionizma. A je na Trstenjaka v večji meri vplival impresionizem. Močno so ga navdihovala dela praških impresionistov, kot je Antonín Slavíček (1870–1910), ki so se osredotočali predvsem na pokrajine. Všeč so mu bili slovenski impresionisti, očaralo pa ga je tudi delo francoskega slikarja Paula Cézana (1839–1906). Kar zadeva praške umetniške skupine, mu je bilo posebej všeč Društvo likovnih umetnikov Mánes; navdušili so ga njegova neprovincialnost, sprejemanje tujih članov in osredotočenost na svet nasploh, ne le na češko umetnost.¹⁴ Razstave, ki so predstavljale češke in tuje umetnike, so Trstenjaka zaznamovale močnejše kot študij na akademiji.¹⁵

Trstenjakova želja po širjenju umetniških obzorij ga je takoj po diplomi na akademiji spodbudila k potovanju. Že med študijem je potoval po Češki, s prijatelji pa je obiskal Varšavo, Krakov in Dresden. Po diplomi se je odpravil v Dalmacijo, Slovenijo, Bosno in

---

¹⁰ Lenka PRCHALOVÁ, op. cit., str. 68–71.

¹¹ Maja VETRIH, op. cit., str. 16–18.

¹² Dokumentacija Umetnostne galerije Maribor, iz osebne zapuščine Anteja Trstenjaka, Ante Trstenjak – pismo, Pariz, 28. 3. 1925.

¹³ Lenka PRCHALOVÁ, op. cit., str. 89–90.

¹⁴ Maja VETRIH, *Ante Trstenjak. Akademski slikar – življenje in delo*, Murska Sobota 1998, str. 18.

¹⁵ Prav tam.

Hercegovino, poleti 1924 pa v Pariz, mesto, ki si ga je že dolgo želel obiskati. V naslednjih letih je še več potoval, med drugim v Italijo in Lužico. Rad se je potepal tudi ob Jadranskem morju. Leta 1932 se je dokončno ustalil v Pragi, a se je, ko je le imel priložnost, še naprej podajal na daljša in krajša potovanja v tujino.

Leta 1933 se je Trstenjak poročil z Eugenie Heřmanovo, mlado zdravnico, ki jo je spoznal med študijem. Dolga leta ga je potrpežljivo spremljala kot njegovo dekle, ga močno podpirala pri njegovem ukvarjanju z umetnostjo ter se mu pridružila na številnih potovanjih. Leta 1934 se jima je rodil sin Mirko.

V tujini, zlasti v Parizu, je Trstenjak pridno ustvarjal, obiskoval številne galerije, spoznaval druge umetnike in se učil novih tehnik. Tako se je čez dve leti vrnil v Prago kot izkušen slikar, ki je imel priložnost razstavljeti v številnih državah. Od leta 1926 je svoja dela začel redno razstavljeti v Pragi. Leta 1929 je Češko-venedsko društvo Adolf Černý v Pragi v Tyrševi hiši pripravilo razstavo *Iz srbske Lužice*. Josef Páta (1886–1945) ga je v francoskem okolju promoviral kot »slikarja Lužice« in izdal brošuro s črno-belimi reprodukcijami njegovih slik.¹⁶ Trstenjak je s tem izjemnim strokovnjakom za Lužiške Srbe prijateljeval še dolga leta.¹⁷

Umetnik je v svojem ateljeju na ulici Korunní v praški četrti Vinohrady slikal svoje najljubše akvarele, ustvarjal pa je tudi različne oljne slike, grafike, risbe in dela v mešanih tehnikah. Tematsko se je še vedno osredotočal na pokrajine, mestne vedute in portrete, svoja dela pa je redno razstavljal. Spoznaval je številne kolege in postal član umetniške skupine, znane pod imenom Društvo likovnih umetnikov Marold. Predvojna Praga je bila zanj kulturno središče srednje Evrope.¹⁸

Trstenjakovo življenje, polno umetnosti in potovanj, v katerih je iskal navdih, je nenadoma prekinila nacistična okupacija Češkoslovaške. Vojna leta, v katerih je sodeloval v protifašističnem odporu, so bila zanj in za njegovo družino prežeta z grozo. Eugenie in njena družina so bili judovskega porekla in so zaradi nacističnega preganjanja hudo trpeli. Leta 1943 so njeno mati odpeljali v Terezín in pozneje v koncentracijsko taborišče Auschwitz-Birkenau.¹⁹ Nacisti so Trstenjaka poskušali prisiliti k ločitvi, vendar jo je zavrnil. Prav njun medrasni zakon je Eugenie dolgo varoval pred deportacijo – nazadnje so jo v Terezín odpeljali šele februarja

---

¹⁶ Maja VETRIH, op. cit., str. 23.

¹⁷ Památník národního písemnictví, Páta Josef, Pismo iz leta 1929, inv. št. 397, akc. št. 1/82; Páta Josef, Pismo iz leta 1936, inv. št. 495, akc. št. 56/81.

¹⁸ Maja VETRIH, op. cit., str. 24.

¹⁹ Kárný Miroslav (ed.) *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Vol. II.* Prague: Terezínská Iniciativa, Melantrich, str. 1122.

1945.²⁰ Oktobra 1944 je bil Trstenjak zaprt v taborišču za prisilno delo Klettendorf (Klecina) blizu Vroclava. Januarja 1945 mu je med evakuacijo taborišča uspelo pobegniti s »pohoda smrti« in se vrniti v Prago. Do konca vojne se je po zaslugi prijatelja zdravnika skrival v bolnišnici Na Bulovce in se izdajal za bolnika.²¹ Eugenie Trstenjaková je dočakala osvoboditev Terezína,²² kjer je zbolela za pegavico, večina njene družine pa je tragično umrla v nacističnih koncentracijskih taboriščih.²³

Po vojni je Trstenjak postal podpredsednik Ljudske fronte Jugoslavije v Pragi. V tem obdobju je spoznal številne prijatelje iz Jugoslavije, ki so ga zdaj lahko obiskovali, zato je tudi kmalu potoval tja. Že leta 1946 je sodeloval v delegaciji Ljudske fronte v Beogradu, kjer so Josipu Brozu Titu (1892–1980) podarili Trstenjakovo sliko *Praga*. Leta 1950 so Trstenjaka kot jugoslovanskega državljana deportirali iz Češkoslovaške. To je bil hud udarec za slikarja. Prago je na kratko obiskal šele leta 1966.²⁴

---

²⁰ Prav tam, str. 1302.

²¹ Maja VETRIH, op. cit., str. 55.

²² Prav tam, str. 24–25.

²³ National Archives Czech Republic, Collection Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1941–1950), kart. 11752, sig. T 2193/2, Ante Trstenjak, str. 5.

²⁴ Maja VETRIH, op. cit., str. 26–27.

Literatura:

DOROVSKÝ, Ivan. *Praha jako mezník v životě umělce*. In: KOSOVEL, Srečko – DOROVSKÝ, Ivan (ed.). *Moje píseň*. Boskovice: Albert – Společnost přátel jižních Slovanů, 2003.

JAROŠ, Jan. *Budovy zastupitelských úřadů ČSR v meziválečném období; strategie jejich výběru a získávání*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2006.

JORDÁN, František. *Češi a Slovinci v 19. a na začátku 20. století (jejich vztahy veřejné a politické)*. In: HEJL, František (ed.), *Otázky dějin střední a východní Evropy*. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, str. 263–292.

MICHEL, Bernard. *Praha: město evropské avantgardy: 1895–1928*. Praha: Argo, 2010.

PRCHALOVÁ, Lenka. *Slovinští výtvarní umělci u nás (1850–1950)*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, 2006.

VETRIH, Maja. *Ante Trstenjak, akademski slikar: življenje in delo*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1998.

Viri:

Muzej češke literature

Páta Josef, A letter from 1929, inv. št. 397, akc. št. 1/82.

Páta Josef, A letter from 1936, inv. št. 495, akc. št. 56/81.